

Küreselleşen Hukuksuzluk: Tehdit ve Güvenlik (Kavramları) Bağlamında Hukukun Askıya Alınması

Metin BECERMEN^(*)

"Güncel denetim biçiminin karakteristik bir özelliği olarak gördüğüm şey, her bir bireye uygulanıyor olmasıdır. Bize bir bireysel-lik dayatarak bizim için bir kimlik imal eden bir denetim. Her birimizin bir biyografisi, bir okul dosyasından kimlik kartına, pasaporta kadar, herhangi bir yerde her zaman belgelenen bir geçmişi vardır. Herhangi bir anda her birimize kim olduğumuzu söyleyebilecek bir yönetim organizması her zaman vardır ve devlet, istediğinde, tüm geçmişimizi bir uçtan diğerine katedebilir."

Michel Foucault, *Büyük Kapatılma*, s.282, Seçme Yazılar 3, Ayıntı Yayınları, 2. Basım, 2005.

I

Bu konuşmada, öncelikle, hukukun neliğine ilişkin bir araştırma yapılmayacaktır. Bu bakımdan felsefi bir sorgulama iddiası güdülmemektedir. Ancak, hukukun zeminini kaybettiği belirtilerek, hukukun neyin üzerinde yükselmesi/ne üzerinde yükselmesi gerektiği konusunda bir öneride bulunmasıyla, yani hukukun hangi ilke veya ilkelerden ya da

hangi zeminden hareket etmesi gerektiği belirtilerek, konuşma, yine de, felsefi bir iş yaptığı iddiasını taşımaktadır.

İkinci olarak, bu konuşmada, yüz-yıllardır tartışılan etik-hukuk ilişkisine de değinilmeyecektir. Ayrıca hukukun temelleri de sorgulanmayacak ya da hukuka bir temel oluşturma girişiminde de bulunulmayacak ve hukuk metinlerinin nasıl olduğu, niteliği, edebiyatla ya da felsefeyle olan ilişkisi üzerinde de durulmayacaktır. Öte yandan hukuk-"iktidar" ilişkisinin nasıl olduğu ve ne tür bir gelişim ya da gelişmeler geçirdiği zaten iyi bilindiği için, bunların sorun edinilmesi ya da bunlar üzerinde durulması bir tekrar olacağından, bu konuşmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Ayrıca, filozofların ya da düşünürlerin hukuk üzerine söylediklerinin, bu söylenenler ile şimdi/çağımız arasında bir bağ kurulmadığı sürece, dile getirilmesinin çok da bir şey ifade etmeyeceği açık olduğundan böyle bir çaba da güdülmeyecektir. Ancak, elbette bağlamın gerektirdiği şekilde filozofların söylediklerinden faydalanılmaktadır.

Bu nedenle, konuşma, daha çok şimdi, çağımızda olup bitenler üzerinde durmaktadır. Şimdi ise zamansal ve mekânsal bir "an"dan ziyade geçmişin getirdiklerini de içine alan geniş bir zemini işgal etmektedir. Bu nedenle şimdi,

çağın getirdiklerinden ya da çağımızda yaşananlardan kopuk düşünülemez.

Burada, tarihin bu noktasında olan-bitene bakarken bugünün nasıl oluştuğuna ya da oluşturulduğuna değinilecektir. Yani tarihin şu noktasında, şimdi neler olup bitmektedir? Bu soruya yanıt ararken, kimi zaman konuştuklarımız çağımızın ötesine de uzanacaktır. Çünkü çağımızın ayırt edici özellikleri olmakla birlikte önceki, belki de sonraki çağlarla ortak yanlarını da ortaya koymak gerekmektedir.

II

İkinci Dünya Savaşı sonrası ve özellikle 1960'lı yıllarla birlikte dünya ekonomik sisteminde büyük bir dönüşüm yaşandı. Bu dönüşüm 1980 sonrası hız kazanarak günümüze kadar geldi. Özellikle doğu blokunun çökmesiyle birlikte dünyayı yönetmeye çalışan güçler için yeni pazarlar ortaya çıktı: Yeni tüketici kitleler ve ucuz işgücü. Ama bitmeyen kavga hep devam edegeldi. Yeni pazarları ve yeni kaynakları ele geçirme mücadelesi hep devam etti. Gerçi bu süreç iki yüz-iki yüz elli yıldır azgınlaşarak devam ediyordu. Ancak son elli yıllık süreç çşine az rastlanır niteliktedir.

Dünya ekonomisi küreselleşirken bir şey daha küreselleşiyordu; bu da hukuksuzluktu. Bir yanda hukuka ilişkin standartlar geliştirilip bazı ülkelerin bunlara uyması sağlanırken bir yandan da hukuk bizzat bu standartları dile getiren ülkeler tarafından ihlal edilmektedir. İnsan haklarından söz eden ülkeler insanların katledilişine seyirci kalmaktadırlar. Demokrasi ve özgürlükten söz edilirken başkalarının hakları ve özgürlükleri ellerinden alınabilmektedir. Bir yandan terör bahane edilerek güvenlik tedbirleri had safhaya çıkarılırken, diğer

yandan terör örgütlerine silah sağlanabilmekte ve bizatihi bu güvenlik tedbirlerini alanların kendileri terör eylemlerinde bulunabilmektedir. Bu noktada Camus'nün dile getirdiklerini tekrar hatırlarsak, devlet eliyle terörün uygulandığı bir ortamda güvenli bir dünyadan söz etmek mümkün görünmüyor.

Söz teröre ve güvenliğe gelmişken şunu belirtmekte yarar var: Bütün totaliter rejimler kendilerini ayakta tutabilmek için tehdit odakları belirleyip -daha doğru bir dile getirişle yaratıp- bunlara karşı güvenlik tedbirleri geliştirerek kendilerini ayakta tutarlar. Bu bakış açısından, "*Şiddete karşı şiddet uygulamak*" mazur görülebilmektedir. Yani şiddet eylemleri yapanlara -ki bu şiddetin de nasıl olduğu bir soru işaretidir- her türlü şiddet uygulanabilir. Bir de "*iktidar sorunu*" bağlamında başka bir gerekçelendirme vardır. Burada iktidardan belirli bir şey anlayıp onu ele geçirme çabası söz konusudur. Bu bakış açısından şiddet bir meşruiyet aranmaya çalışılır. Bunlar nesnelere bakımından farklı görünse de aynı yere çıkarlar. Eldeki rejimi/iktidarı/yönetimi korumak için her şey yapılabilir; şiddet uygulanabilir, terör eylemleri gerçekleştirilebilir, insanlar gözetlenebilir, ülke, dünya bir hapishaneye dönüştürülebilir.

Almanya'da, İtalya'da, İspanya'da, Sovyetler Birliği'nde, şimdiki Rusya'da, Amerika'da, Çin'de, uzunca bir dönem ülkemizde, kısacası dünyanın birçok bölgesinde yaşananlar bu şekildeydi/şekildedir. Sistemlerin/Rejimlerin/Iktidarların ayakta kalabilmesi için insan hayatının ne önemi vardı ki. -Burada söylenenlerden hümanist bir söylem oluşturulmaya çalışıldığı gibi bir çıkarıma gidilmesin; ki hümanist olmak da yadırganacak bir şey değildir. Ancak bu konuşmanın sahibi bir hümanist değildir.-

(*) Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi

Şimdi, yüzyılın başına dönersek, yirminci yüzyıl boyunca yaşananların çeşitli tehdit odakları ve buna karşı geliştirilen güvenlik tedbirlerine sahne olduğunu görürüz. Emperyalizm, faşizm, sosyalizm, komünizm ve şimdi de gördüğümüz radikal-dincilik ya da öne çıkan şekliyle radikal-islamcılık hep belirli ülkeler ve gruplar tarafından başka ülke ve gruplara karşı tehdit olarak görülmüş ve bu bağlamda çeşitli güvenlik tedbirleri geliştirilmiştir. Ama, adı ne olursa olsun, hangi -izm adı altında görünürse görünsün, ortadan kalkmayan bir şey, kendisi de bir -izm ile dile getirilen totaliterizm ya da totaliter yapılarıdır.

Yirminci yüzyıl iki dünya savaşıma tanık oldu. Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında yaşanan gelişmeler bir tarafta Sovyetler Birliği'ni ortaya çıkarırken, diğer tarafı Almanya, İtalya, İspanya'da faşist yapıların kök salması gerçekleşti. Hareket ettikleri ilkeler farklı da olsa bu ülkelerin ya da yönetimlerin vardıkları nokta totaliter yapılanmalar olmuştur. Amerika da kendisine ait "demokrasi" anlayışıyla bu yapılanmaların dışında kalmadı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika dünya ölçeğinde saldırgan tutumunu arttırmaya başladı, bu sürecin şimdi de devam ettiğini görmekteyiz.

Yukarıda da dile getirdiğimiz gibi, her diktatörlük ya da her totaliter yapı veya -izm, ayakta kalabilmek için tehdit unsurları belirleyip onlar üzerinden politika üretir/üretir. Bu, sözü edilen yapılanmaların daha da kök salmasından başka bir işe yaramaz. Bunun yanında, bu sistemlerin ya da yapılanmaların kendilerini sağlama bağlarken üzerinde yükledikleri şey her zaman "hukuk" ve "hukukun üstünlüğü" olmuştur. Hukuk kavramı sistemlerin kendilerini sağlama bağlama çabaları bağlamında eğilip bükülebilir hale gelmiştir. Artık önemli

olan rejimi/sistemi/iktidarı ayakta tutmaktır. Bunun için de hukuksal mevzuat bu yapıları daha sağlam kılmaya yönelik olarak değiştirilmeli ve rejimin/sistemin/iktidarın beklentileri doğrultusunda düzenlenmelidir. Bu, yeni bir şey miydi? Elbette hayır. Aydınlanma çağı sonrası dünyanın şekillenmesine bağlı olarak yaşanan bir süreçti. Hatta daha öncesinden beri... Ama çağımızda yaşananlar hiçbir şekilde önceki çağlara benzemiyordu. Hem teknik hem de politik araçlar oldukça biçimlenmişti. Hukuk'un kendisi de bu araçlardan birine dönüşmüştü. Yasa koyucular ve hukukçular hukuku hayata geçirirken teklifinde insanı sistemin kendisine feda etmekteydiler ve etmektedirler. Asıl olan sistem ve sistemin ayakta kalmasıdır. Bu uğurda kişilerin hayatının hiçbir önemi yoktur. "Devletin bekası" söylemi de bunlardan biridir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya sahnesinde tehdit unsurları da şekillenecek ve derinleşecek, derinleştirilecekti. 60'li ve 70'li yıllar bu şekillenmelerle sürüp gitti. 70'li yıllardaki askeri diktatörlük rejimleri bu tehdit politikası üzerine inşa edildiler. Önce güvensiz bir ortam tesis edildi, daha sonra güvenliği sağlama adına hukukun, insan haklarının, demokrasinin, bütün insani değerlerin talan edildiği, ama kendi hukuku bağlamında talan edildiği, dönemler yaşandı. Bir bakıma insanlar, bunu, "gönüllü olarak" istediler.

Şu anda da aynı şeyler yaşanmakta, bir tehdit unsuru, ya da bildik tabirle "şer odağı" belirlenmekte ya da yaratılmakta/oluşturulmakta, daha sonra da bu tehdit unsuruna karşı güvenlik politikaları üretilmekte ve hayata geçirilmektedir; hatta bu uğurda öyle ileri gidilmektedir ki en mahrem yaşantular bile "kamu"ya açık hale gelebilmektedir. Hukuksal mevzuatlar da bu olup bitene

göre çeşitli kılıflar giydirilerek düzenlenmektedir. Ne insan hayatının değeri üzerinde durulmakta ve buradan kalkarak bir hukuksal zemin oluşturulmakta ne de bu konu üzerine konuşanlar, yazarlar ciddiye alınmaktadır. Hatta insani taleplerde bulunmak kimi koşullarda suç olarak görülebilmektedir. Bu ortamdan da, mevcut koşullardan beslenen bazı oluşumlar yararlanmaktadır. Bu durum tam da onların istediği politikaların üretilmesi ve hayata geçirilmesi için ideal bir ortam sağlamaktadır. Aslında bunu sağlayan da bu oluşumlardır. Oysa gerçek tehdit, tehdit söylemi üzerinden hukuku kendi istemleri doğrultusunda düzenlemeye çalışmak ve bu yönde kamuoyunu biçimlendirmektir.

Bununla birlikte, insan hayatının güvenceye alınması ya da insanların bir arada ve güven içinde yaşamaları ancak hukuka bağlı olarak düşünülebilir. Bu nedenle hukukun hak ve adalet ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Eğer bir ülkede haklar ve "adalet" "eşit" olarak dağıtılmıyorsa, yani hukukla idare edilen bir "hukuk devleti" hukuka uygun davranmıyorsa bir problem var demektir. Bu nedenle hukukun bu problemleri gidermesi ya da bu problemleri hesaba katarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Şimdi su soru(lar) bütün açıklığıyla görünmektedir: Güvensizliğin hakim olduğu bir ortam kimin işine yarar? Böyle ortamlar en çok neyi, kimleri besler? Güvensizliğin ortadan kalkması daha güvensiz bir ortam yaratılarak ve denetimi had safhaya çıkarılarak mı, yoksa hukukla, hukuka dayanarak, hukuk kavramı bağlamında insan hayatının değeri temele konarak düzenlenen yasalarla mı gerçekleşir?

İnsan hayatının değerinin bir sayıya indirildiği, insanların bir sayı olarak görüldüğü, niteliğin değil niceliğin önem

kazandığı bir çağda, şimdi hukuk kavramı üzerine yeniden düşünmenin gerekliliği apaçık bir şekilde önümüzde durmaktadır. Hukuk'un temel dayanaklarının hukukçular tarafından yeniden ve sürekli sorgulanması gerekirken, hiçe sayılarak bazı kişisel beklentiler ve çıkarlar bağlamında, temellerinden edilmeye çalışılması ise olabilecek en tehlikeli durumlardan birisidir. Hukuk kavramının içeriğinin bütün farklılıklar gözetilerek düzenlenmesi ve aynı zamanda bu farklılıklara aynı uygulama öngörülerek düzenlenmesi yine hukuk ve insan hakları açısından olumsuzdur.

III

Konuşmamın bu noktasında "Nürnberg Duruşmaları" filminin sonunda Yargıç Hayward'ın dile getirdiği bir cümlenin altını çizmek isterim. (ki bu film Alman Nazi yargıçlarının yargılanmasını ve bu bağlamda Adalet Kavramı'nı konu edinmektedir.) Şöyle diyordu Yargıç Hayward: "Temsil ettiğimiz şey tek bir insan hayatının değeridir." İşte, hukukun temel dayanağı ve bütün hukuksal yapının üzerine inşa edilmesi gereken şey: Tek bir insan hayatının değeri... Bütün farklılıklarına, ayrılıklarına, aykırılıklarına, bizden oldukça farklı bir şekilde düşünüyor ve bizden oldukça farklı bir yaşam biçimi deneyimliyor olmalarına karşın, "tek tek insanların hayatlarının değeri"... Yoksa bunu düşünmek, dünya üzerinde, ama özellikle kendi ülkemizde yaşayan insanlara bunu layık görmek bir lüks mü? Olamayacak bir şey mi dile getiriliyor? Yoksa olması istenmeyen bir şey mi? Eğer samimi insanlarsak gerçekleştirebilecek bir olanaktan söz edildiğini açık bir şekilde görebiliriz. Ama sorun bu şekilde yaşayıp yaşamamayı istemekten başka bir şey değil -ve tabii

ki böyle yaşamak için çaba sarf etme cesaret ve kararlılığını gösterip gösterememekten. Bir an için kendi çıkarlarımızı bir yana bırakıp olana bakmayı denerseniz daha sağlıklı olarak nesnemizi görebiliriz -ki bu nesne de saf bir nesne değil, yaşananlar ve düşünülenler bağlamında oluşmuş/oluşturulmuş bir nesnedir. Aksi halde nesnemiz hep elimizin altından kayacaktır. Bunun sonucunda ise insanın kendisi bir nesneye, üzerinden politikalar üretebileceğimiz bir araca dönüşecektir -ki olagelen de budur. Hukuksuzluğun kol gezdiği dünyamızda ise, "tek bir insan hayatının değeri ne demektir?" diye sormak gerekiyor. Bu soruyu sormayı ve bu soru üzerine düşünmeyi hukuku hiçe sayarak kendi hukuklarını uygulayanlardan beklemek "doğru" olmaz sanırım. Ve hukuk iktidarın ya da iktidarların hukuku olduğu sürece bunun olamayacağı

açıktır. Öyleyse bunların dışında kalanların bu soru üzerine düşünmesi gerekmektedir.

Bu nedenle, insanların birer sayı olarak görüldüğü ve insan hayatının değerinin birer sayıya indirildiği çağımızda Yargıç Hayward'ın sözünü yeniden düşünmekte yarar var. Bunun içindir ki, hukuk kavramının iyi temellendirilmiş bir bağlama oturtulması ve her yeni durumda yeniden ve yeniden ele alınıp irdelenmesi gerektiğini düşünüyor ve "hukuk"un, yasaların tek bir insan hayatının değerini hesaba katarak oluşturulması veya düzenlenmesi gerektiğini belirtmek istiyorum. Ve sözlerimi şöyle bitirmek istiyorum: "Tek bir insan hayatının değerine sahip çıkmak insanın onuruna sahip çıkmaktır." Bunu yapacak kişilerin başında da hukuk insanları, hukukçular gelmektedir.

Ceza İnsanlaştırır mı?: Hegel'in ve Nietzsche'nin Yanıtı

Hamdi BRAVO*

"Ceza" sözcüğü pek çok olumsuz anlamı barındırır içerisinde. Gerçekleştirilen bir eylemin, alınan bir kararın, yapılan bir tercihin, takınılan bir tutumun ardından uygulandığı için, bu eylemin, kararın, tercihin ya da tutumun tanınmaması, kabul edilmemesi anlamına gelir. Cezaya maruz kalan bir etkinlik, doğruluğu ya da haklılığı konusunda bir şüphe uyandırır. Üzerine düşünülmemiş, iyi planlanmamış, sonuçları hesaplanmamış ya da olumlu bir amaç taşımayan bir etkinlik olarak görülenir. Ceza, kendimize yakıştıramadığımız, yediremediğimiz, onurumuzu zedelediğini hissettiğimiz; bizi küçük düşüren, hırçınlaştıran, saldırganlaştıran bir uygulamadır. Onda, genel kanı dikkate alındığında, insan onuruna yakışmayan bir yan vardır.

Bu nedenle, "cezanın insanlaştırmadığını" sorgulayan bir başlık ve bildiri tuhaf görünebilir. Ancak bu soruya ilginç yanıtlar verilebileceğini, bu sorunun bizi ilginç sonuçlara götürebileceğini söyleyebilirim.

Hegel bu soruya "Evet" yanıtını vermiştir. Bu yanıtı verirken de, "ceza", "suç", "hak", "toplumsallaşma" ve "ussallaşma" gibi kavramlar arasında ilgiye değer bağlar kurmuş, yanıtını bu kavramsal bağlar üzerine inşa etmiştir.

Doğal hukuk anlayışı, "insan" adı verilen varlığın, kendisine "insan olma" niteliğini kazandıran birtakım özelliklere doğuştan sahip olduğunu varsayar. Bu özelliklere sahip olması, onu birtakım haklara da sahip kılar. İnsanın "insanlığı"ını geliştirecek, gerçekleştirecek eylemleri yapması, onun doğal hakkı olarak görülür.

Hegel, insanın doğası gereği birtakım özelliklere sahip olduğunu ya da insanı insan kılan bir doğası olduğunu reddetmeyecektir. Ancak bu özelliklerin, onu, saptanabilir ve dile getirilebilir birtakım haklarla donattığını da kabul etmeyecektir. Ona göre, "haklar", soyut insanın, yani diğer insanlarla ve fiziksel çevresiyle ilişkilerinden soyutlanmış yalnız insanın sahip olabileceği şeyler değildir. Haklar, toplumsal yaşamla birlikte ve toplumsal yaşamın gerekliliklerine göre belirlenim kazanır.

Hegel'e göre "toplumsallaşma", insanların bir araya gelmesinden ya da ortak bir mekan üzerinde varlıklarını birlikte idame etmesinden ibaret değildir. Bir arada yaşamının bir amacı vardır: varlığını sürdürebilmek için gereksinimlerini "ortaklaşa çalışma"yla karşılamak. Bu ortaklaşa çalışmaysa, üzerinde yaşanan mekan gereksinimlerimizi karşılayabilecek biçime ve biçimde dönüştürmek için gerçekleştirilir. Kişi, varlığını sürdürebilmek için, kendisini bir işbölümü ağının içine katar; böylelik-

* Yard. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi